

Kredytowanie gospodarstw rolniczych przez banki spółdzielcze – zagrożenie czy bezpieczny obszar działania?

Crediting agricultural holdings – danger or a secure area of operation

Sławomir Juszczyk, Robert Konieczny

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Wydział Nauk Ekonomicznych

Streszczenie. Celem badań było rozpoznanie ryzyka kredytowego gospodarstw rolniczych i skutków finansowych tego ryzyka dla banków spółdzielczych w Polsce w latach 2017–2018. W toku badań ustalono m.in. że ryzyko kredytowe rośnie. Udział należności zagrożonych w obliгу kredytowym banków spółdzielczych na koniec 2018 r. wynosiło około 9%, co wartościowo stanowiło prawie 5,9 mld zł udzielonych kredytów. Jednak gospodarstwa rolnicze generują najniższy poziom ryzyka aniżeli przedsiębiorstwa przemysłowe i usługowe, co oznacza, że gospodarstwa rolnicze stanowią wciąż bezpieczny obszar funkcjonowania banków spółdzielczych.

Słowa kluczowe: gospodarstwa rolnicze, ryzyko kredytowe, banki spółdzielcze

Abstract. The aim of the research was to recognize the credit risk of farms and the financial consequences of this risk for cooperative banks in Poland in 2017–2018. The research determined, among others, that credit risk is growing. The share of non-performing loans in the cooperative banks' credit obligation at the end of 2018 amounted to approximately 9%, which in value constituted almost PLN 5.9 billion of loans granted. However, farms generate the lowest level of risk than industrial and service enterprises, which means that agricultural farms are still a safe area for cooperative banks.

Keywords: agricultural farms, credit risk, cooperative banks

Wstęp

Łatwy dostęp do kredytu na rozwój podmiotu gospodarczego jest jednym z kluczowych czynników rozwoju zarówno w sensie mikroekonomicznym, jak i makroekonomicznym. Dotyczy to także gospodarstw rolniczych. Na świecie w rolnictwie dominuje samofinansowanie (Kulawik, 2003), jednak doświadczenia krajów o najwyższym poziomie rozwoju tego sektora dowodzą, że bez kapitału zewnętrznego, w tym kredytów, nie jest możliwy wielki postęp inwestycyjny oraz osiągnięcie „nowej jakości strukturalnej” w rolnictwie (Woś, 2004). W artykule podjęto próbę oceny ryzyka związanego z kredytowaniem gospodarstw rolniczych przez banki spółdzielcze w okresie od grudnia 2016 do grudnia 2018 r.

Bankowość spółdzielcza w Polsce ma ponad 160-letnią tradycję. Wywodzi się z inicjatyw świątecznych jednostek, które przez zakładanie organizacji samopomocowych starały się ulżyć doli najbiedniejszych, szczególnie chłopów. Inicjatywy te określane są mianem przedspółdzielczych form organizacji kredytu (Wyszomirski, 1999). Pierwsze polskie spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe powstały w czasie zaborów. W związku z tym na przebieg ich rozwoju miały wpływ takie czynniki, jak sytuacja polityczna, społeczno-gospodarcza oraz otoczenie prawne odmienne w poszczególnych zaborach. Jednak mimo różnorodności form i zasad organizacyjnych łączył je główny cel – walka z lichwą i działanie na rzecz utrzymania polskiego stanu posiadania oraz rozwoju polskiego społeczeństwa, co było kojarzone z walką o tożsamość narodową i niepodległość. Obecnym spadkobiercą tamtych spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych są banki spółdzielcze.

Na koniec grudnia 2018 r. działało w Polsce 549 banków spółdzielczych, z czego 349 było zrzeszonych z BPS SA w Warszawie, a 196 z SGB-Banku SA w Poznaniu. Poza zrzeszeniami działały Krakowski Bank Spółdzielczy i Bank Spółdzielczy w Brodnicy, które wcześniej otrzymały zgodę KNF na samodzielne funkcjonowanie. Z kolei 31 banków spółdzielczych to inicjatorzy tzw. trzeciego zrzeszenia. Stały się one samodzielne, gdyż wygasła umowa zrzeszenia po zakończeniu 36-miesięcznego okresu przejściowego, o którym mowa w art. 22b ust. 12 ustawy z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających. Część z tych banków zainteresowana jest przystąpieniem do systemu ochrony, a kilka z nich oczekuje na decyzję KNF zezwalającą na samodzielne funkcjonowanie.

Misją banku spółdzielczego jest efektywne zaspokajanie potrzeb finansowych klientów indywidualnych i instytucjonalnych w środowisku lokalnym. Głównym motywem prowadzenia działalności operacyjnej w warunkach gospodarki rynkowej jest osiągnięcie zysków. Niemniej w przypadku banków spółdzielczych ich forma organizacyjno-prawna oraz silne powiązanie z gospodarką lokalną każą uwzględnić w działalności operacyjnej, oprócz przesłanek czysto komercyjnych, także finansowe aspiracje lokalnych środowisk, zwłaszcza zaś potrzeby kapitałowe rolnictwa wynikające z finansowania przekształceń strukturalnych w tym sektorze. Gospodarka rolnicza była do niedawna naturalną bazą operacyjną banków spółdzielczych, dlatego w planowaniu strategii finansowania, restrukturyzacji i modernizacji sektora nie można pominąć ich udziału. Szczególnie jest to istotne w obszarze strukturalnie rozdrobnionej gospodarki wiejskiej, która pozostaje poza sferą zainteresowań dużych komercyjnych pośredników finans-

wych, a ze względu na niską dochodowość i zdolność akumulacyjną gospodarstw nie jest w stanie sama sfinansować procesów restrukturyzacyjnych (Solarz, 2000).

Tradycyjnie banki spółdzielcze specjalizują się w obsłudze rolników. Dlatego też domeną ich działalności są kredyty preferencyjne, obsługa dopłat bezpośrednich i prowadzenie rachunków oszczędnościowych dla rolników. Banki te podjęły wiele działań na rzecz zmiany funkcjonowania sektora rolnego i sytuacji na obszarach wiejskich, m.in. utworzyły punkty doradztwa unijnego, podjęły współpracę z gminami i samorządami wiejskimi, ośrodkami doradztwa rolniczego i Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. W ostatnich latach wykazują również dużą aktywność w pozyskiwaniu i obsłudze małych i średnich przedsiębiorców (Bogucka, 2008). Obecny model biznesowy banków spółdzielczych znacznie różni się od wcześniejszych form prowadzenia ich działalności. Dziś banki spółdzielcze stają się coraz bardziej bankami uniwersalnymi, z pełną gamą produktów komercyjnych i w wielu dziedzinach próbują konkurować z bankami komercyjnymi. Taki model funkcjonowania przyjęły zwłaszcza większe banki spółdzielcze, jednak większość to banki małe, które posiadają swoje placówki na terenach wiejskich i małomiasteczkowych. Funkcjonowanie blisko lokalnego klienta daje tym bankom atut w postaci wiedzy na temat potrzeb obecnych i przyszłych klientów banku w ich środowisku. Jednak jedną z istotniejszych barier wzrostu i rozwoju polskiego rolnictwa jest niedostatek kapitału w gospodarstwach rolniczych, zwłaszcza w przypadku niedużych gospodarstw rodzinnych (Kulawik, 2003), dotyczy to również gospodarstw rolniczych utrzymujących tradycyjne rasy zwierząt.

Okoliczności te wpływają na podejmowanie decyzji przez ich właścicieli o finansowaniu aktywów kapitałem własnym, którego źródłem są dochody uzyskiwane z prowadzonej działalności. Przy niskich możliwościach akumulacji, kapitał własny tych gospodarstw przyrasta wolno, co z kolei ogranicza rozwój i działania inwestycyjne podmiotów (Kulawik, 2003). Szansą na pokonanie tych ograniczeń jest pozyskanie kapitału zewnętrznego w formie kredytów bankowych (Kata, 2003; Żmija i Szafrąńska, 2005). Udzielane przez banki spółdzielcze kredyty przyczyniają się do wzmocnienia infrastruktury techniczno-produkcyjnej i społecznej na obszarach wiejskich, a tym samym do podwyższania konkurencyjności rolnictwa. Ponadto zaspokajają potrzeby finansowe miejscowej ludności oraz instytucji, służąc poprawie gospodarowania i rozwojowi rolnictwa, rzemiosła oraz drobnego przetwórstwa. Banki spółdzielcze są postrzegane jako najważniejsze instytucje finansowe świadczące usługi dla rolników i przetwórstwa rolno-spożywczego. Uwzględniając powyższe okoliczności oraz rosnące ryzyko kredytowe, a także nasilające się problemy z tym związane, celem badań było rozpoznanie ryzyka kredytowego gospodarstw rolniczych i skutków finansowych tego ryzyka dla banków spółdzielczych w Polsce w latach 2017–2018.

Definicje, metodyka badań i źródła danych

Zgodnie z kodeksem cywilnym gospodarstwo rolne to grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami i obowiązkami

związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Jak wynika z niniejszej definicji, o kwalifikacji gospodarstwa jako rolnego nie stanowi jego powierzchnia, lecz przeznaczenie (czy możliwość przeznaczenia). Ustawa o podatku rolnym za gospodarstwo rolne uznaje z kolei wszystkie jednostki produkcyjne zarządzane przez rolnika, które znajdują się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o łącznej powierzchni nie mniejszej niż 1 ha. Przeciwnie do definicji z ustawy kodeks cywilny, grunty te nie muszą stanowić zorganizowanej całości, np. nie ma między nimi więzi ekonomicznej (funkcjonalnej). Z kolei przedsiębiorstwa rolne to jednostki produkcyjne w rolnictwie (gospodarstwa) prowadzące działalność rolniczą o charakterze towarowym. Mając na uwadze podział gospodarstw rolnych według powierzchni, warto podkreślić, że w celu oceny wielkości gospodarstw według powierzchni stosuje się różne skale. Na uwagę zasługuje skala wielkości stosowana przez IERGŻ w Polskim FADN.

Tabela 1. Skala wielkości gospodarstw rolniczych w Polsce

Table 1. Scale of farm sizes in Poland

Skala / Scale	FADN
Bardzo małe Very small	<5 ha
Małe small	5–10 ha
Średniomałe Medium Small	10–20 ha
Średnioduże Medium Large	20–30 ha
Duże Large	30–50 ha
Bardzo duże Very big	>50 ha

Źródło: IER iGŻ PIB

Source: IER iGŻ PIB

Warto zauważyć, że duże gospodarstwo rolne prowadzące księgi rachunkowe na podstawie ustawy o rachunkowości, w tym również rolnicy, których obrót ze sprzedaży przekroczył limit 1,2 mln euro, mają obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych. Duże gospodarstwa rolne prowadzące księgi rachunkowe przez banki traktowane są jako duże przedsiębiorstwa lub zaliczane do grupy MŚP. Zdaniem autorów warto dodać, że pojęcie „rolne” może dotyczyć „roli” i wyłącznie produkcji roślinnej, pojęcie „rolnicze” zaś może dotyczyć zarówno produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej, a nawet przetwórstwa spożywczego w gospodarstwie, jest więc pojęciem szerszym.

Z kolei ryzyko kredytowe to prawdopodobieństwo niewypełnienia przez kontrahenta warunków umowy kredytowej z powodu niemożności wywiązania się ze zobowiązań finansowych. Kredyty preferencyjne z kolei to kredyty z pomocą finansową ARiMR. Pomoc Agencji w spłacie kredytów preferencyjnych polega na spłaceniu przez nią części oprocentowania należnego bankowi lub spłacie części kredytu. Kredyty klęskowe to finansowe wsparcie dla poszkodowanych w wyniku wystąpienia niekorzystnych zjawisk atmosferycznych. Kredyt „klęskowy” może zostać udzielony w ramach dwóch linii kredytowych, tj. inwestycyjnej i obrotowej w celu wznowie-

nia produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej, w których wystąpiły szkody spowodowane przez suszę, powódź, grad, huragan, deszcz nawalny, piorun, ujemne skutki przezimowania, obsunięcie się ziemi, przymrozki wiosenne lub lawinę.

W badaniach wykorzystano dane KNF, NBP, Ministerstwa Finansów oraz dwóch banków zrzeszających banki spółdzielcze w Polsce, tj. grupy PBS oraz SGB. Ponadto dokonano przeglądu literatury zagranicznej i krajowej. W toku badań wykorzystano elementy statystyki matematycznej i opisowej. Ponadto wykorzystano działania myślowe o charakterze indukcyjnym i dedukcyjnym. W artykule zastosowano także opis zjawisk gospodarczych, ze szczególnym uwzględnieniem ryzyka kredytowego. Dane wykorzystane do analizy problemu dotyczą zagregowanych danych z wszystkich banków spółdzielczych z okresu ostatnich 3 lat. Analizowany okres to dane od grudnia 2016 do grudnia 2018 r. w ujęciu kwartalnym.

Kredytowanie gospodarstw rolniczych przez banki spółdzielcze

Kredytowanie przez banki spółdzielcze gospodarstw rolniczych w ostatnich latach staje się coraz mniej efektywne, w takim rozumieniu, że kredyty te przynoszą coraz mniej korzyści finansowych wynikających z ich obsługi, dlatego banki rozpoczęły poszukiwania nowych grup klientów. Typowy klient banku spółdzielczego to małe i/lub średnio-małe gospodarstwo rolne. Rentowność takich gospodarstw jest stosunkowo niska, a dodatkowo warunki atmosferyczne są coraz bardziej nieprzewidywalne, co związane jest z rosnącym ryzykiem przyrodniczym. Niska rentowność, dotychczasowe zadłużenie oraz niekorzystne warunki pogodowe powodują, że ogólnie w gospodarstwach rolniczych z każdym rokiem obniża się zdolność kredytowa. Banki obawiają się sytuacji, w której gospodarstwa rolne staną się klientami przekredytowanymi, ponieważ niemożliwe stanie się odzyskanie udzielonych kredytów. Taka sytuacja może wystąpić wówczas, gdy wartość udzielonych kredytów przekroczy wartość majątku oraz wartość produkcji.

Zgodnie z Prawem bankowym, art. 70 ust 1 – „Bank uzależnia przyznanie kredytu od zdolności kredytowej kredytobiorcy. Przez zdolność kredytową rozumie się zdolność do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami w terminach określonych w umowie. Kredytobiorca jest obowiązany przedłożyć na żądanie banku dokumenty i informacje niezbędne do dokonania oceny tej zdolności”. Ten sam artykuł Prawa bankowego określa również warunki, jakie muszą zostać spełnione, gdy bank chce udzielić kredytu podmiotowi, który nie posiada zdolności kredytowej. Dodatkowo udzielenie kredytu uzależnione jest od procedur narzuconych przez ARiMR w przypadku kredytów preferencyjnych oraz wewnętrznych procedur banku.

Gospodarstwa rolne z powodu braku kapitału, w celu poprawy sytuacji finansowej zadłużają się w bankach (kredyty inwestycyjne, nawozowe, obrotowe, itp.), licząc, że roczna produkcja pozwoli im prawidłowo obsłużyć zadłużenie, po czym kolejne klęski żywiołowe (susze, powódzie, gradobicia, itp.) często powodują, że gospodarstwa te zadłużają się jeszcze bardziej, wykorzystując np. kredyty kłóskowe. Mimo

tych problemów, banki spółdzielcze wciąż chętnie kredytują gospodarstwa rolnicze, ponieważ to na ogół wciąż wiarygodni klienci banku spółdzielczego. Jednakże w okresie ostatnich kilkunastu lat zmienia się struktura podmiotowa kredytów udzielanych przez banki spółdzielcze. Wcześniej gospodarstwa rolnicze były głównym klientem banku spółdzielczego – największą grupą kredytobiorców. Nawet obecnie w niektórych bankach spółdzielczych kredyty udzielone rolnikom to około 90% obliża kredytowego. Banki spółdzielcze w obawie m.in. przed ryzykiem koncentracji zmieniają swoje preferencje, co do grup kredytobiorców. W dużych bankach spółdzielczych zaczęło dominować obliżo kredytowe małych i średnich przedsiębiorstw, w skład których wchodzi m.in. przedsiębiorstwa rolnicze oraz duże gospodarstwa rolnicze. Gospodarstwa te na podstawie odrębnych przepisów muszą prowadzić księgi rachunkowe. Dziś małe i średniomałe gospodarstwa rolnicze to dopiero trzeci co do wielkości kredytobiorca banków spółdzielczych. Jednak należy podkreślić, że w dalszym ciągu w wielu małych bankach spółdzielczych zwłaszcza na obszarach wiejskich gospodarstwa rolnicze to główny i wciąż pożądany klient banku. Jednym z powodów zmian preferencji kredytowych banków spółdzielczych jest niska rentowność kredytów dla rolnictwa, przede wszystkim kredytów preferencyjnych. Warunki udzielania tych kredytów, w tym konstrukcja umowy, oprocentowanie, prowizje i opłaty, jak również sposób rozliczania zostały narzucone bankom odrębnymi przepisami, powodując z jednej strony duże zainteresowanie rolników tego typu kredytami, a z drugiej strony niską zapłatę za pracochłonność związaną z tymi kredytami dla banków. Przykładem nieopłacalności (niskiej dochodowości) dla banków z tego typu kredytów jest rezygnacja z obsługi rolników przez większość banków komercyjnych. Jeszcze nie tak dawno obsługą rolnictwa zainteresowany był ówczesny BZ WBK SA po czym dość szybko zrezygnował z obsługi tego sektora. W 2019 roku obsługę gospodarstw rolniczych z podobną ofertą do banków spółdzielczych prowadzi tylko BNP Paribas – bank, który przejął Bank Gospodarki Żywnościowej SA. Dane wykorzystane do analizy problemu dotyczą zagregowanych danych z wszystkich banków spółdzielczych z okresu ostatnich 2 lat.

Z danych zawartych w tabeli 2 wynika, że kredytowanie gospodarstw rolniczych wciąż cieszy się niesłabnącą popularnością. Obliżo kredytowe ogółem rolników indywidualnych we wszystkich bankach spółdzielczych to około 18 mld zł, przy sumie kredytów udzielonych wszystkim podmiotom niefinansowym na poziomie 65,5 mld zł. Stanowi to około 27,5% całego obliża kredytowego podmiotów niefinansowych.

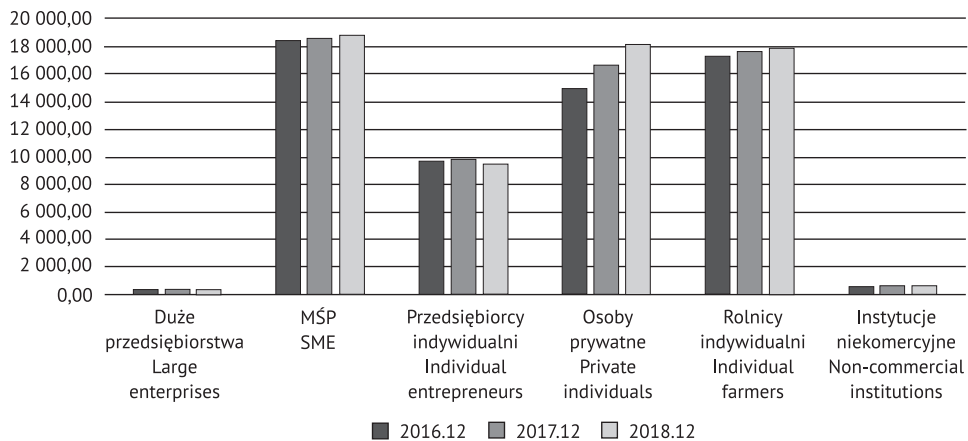
Jednak największą grupę kredytobiorców stanowią małe i średnie przedsiębiorstwa (około 18,8 mld zł), chociaż zauważalna jest tendencja spadkowa (spadek w ciągu 2018 r. o około 400 mln zł). Powodem wycofywania się banków spółdzielczych z tego obszaru kredytowania jest wysokie ryzyko kredytowe spowodowane częstą zmiennością przepisów prawnych, coraz większymi obciążeniami fiskalnymi oraz dużą konkurencją na rynku.

Podobnie dużą grupę stanowią kredyty detaliczne udzielane osobom prywatnym (około 18,2 mld zł). Zainteresowanie sprzedażą kredytów detalicznych (dla osób prywatnych) spowodowane jest ich najwyższą na rynku rentownością wśród produktów kredytowych oraz stosunkowo niskim poziomem ryzyka kredytowego. Kredyty detaliczne są to najczęściej małe kwotowo kredyty udzielane bardzo zróżnicowanemu klientowi.

Tabela 2. Należności BS-ów od podmiotów niefinansowych według grup (mln zł) w kwartalach
Table 2. BS receivables from non-financial entities by groups (PLN million) in quarters

Czas (m-c/rok) Time	Sektor niefinansowy – razem Non-financial sector – together	Duże przedsiębiorstwa Large enterprises	MŚP SME	Przedsiębiorcy indywidualni Individual entrepreneurs	Osoby prywatne Private individuals	Rolnicy indywidualni Individual farmers	Instytucje niekomercyjne Non-commercial institutions
XII/2016	61 555,00	386,90	18 515,50	9 680,10	15 051,00	17 341,00	580,50
III/2017	62 296,10	377,30	18 606,20	9 880,60	15 381,30	17 477,00	573,70
VI/2017	63 422,60	379,90	18 646,70	9 972,60	16 028,00	17 817,10	578,30
IX/2017	64 353,90	411,40	18 749,20	10 015,10	16 535,00	18 037,00	606,20
XII/2017	63 946,50	407,10	18 616,80	9 859,70	16 720,50	17 722,00	620,40
III/2018	64 777,20	538,20	19 218,20	9 590,40	16 966,70	17 859,20	604,50
VI/2018	65 784,40	548,40	19 258,60	9 695,20	17 536,30	18 128,70	617,20
IX/2018	66 373,50	386,00	19 267,30	9 817,10	18 001,90	18 265,10	636,10
XII/2018	65 506,30	347,50	18 854,90	9 512,0	18 196,50	17 931,10	664,30

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UKNF
 Source: Author's study based on UKNF data

Ryc. 1. Kredyty udzielone przez BS-y według podmiotów na koniec lat 2016–2018 (mln zł)
Fig. 1. Loans granted by BSs by entities at the end of 2016–2018 (PLN million)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UKNF
Source: Author's study based on UKNF data

Ryzyko kredytowe gospodarstw rolniczych

Bazując na ogół na uproszczonym modelu biznesowym funkcjonowania banku spółdzielczego, bank kupuje na rynku depozyty, za które płaci depozytariuszom odsetki, a część pozyskanych środków sprzedaje w postaci kredytów, licząc na odsetki płacone przez kredytobiorców. Banki kredytując klientów liczą na przychód, który zrekompensuje im m.in. koszty odsetek od depozytów, koszty działania banku, w tym koszt ryzyka. Dlatego tak ważna jest rentowność kredytów, która w ostatnich latach spada z wielu powodów. Jednak kluczowe przyczyny tej tendencji to utrzymujące się niskie stopy procentowe oraz rosnące ryzyko kredytowe. Udzielając kredyty, banki muszą brać pod uwagę m.in. zdolność kredytową kredytobiorcy oraz ryzyko kredytowe. Obowiązujące przepisy nakładają na banki konieczność przekwalifikowania do niższej jakościowo kategorii każdą ekspozycję kredytową, w której występują przesłanki dotyczące możliwości niespłacenia kredytu. Przekwalifikowanie tych kredytów następuje na podstawie dwóch kryteriów:

- kryterium terminowości spłaty kapitału lub odsetek, które stosuje się w odniesieniu do ekspozycji kredytowych przede wszystkim w stosunku do osób prywatnych (nieprowadzących działalności gospodarczej),
- dwu niezależnych od siebie kryteriów, tzn. terminowości spłaty kapitału lub odsetek i pogorszenia się sytuacji ekonomiczno-finansowej dłużnika w przypadku pozostałych ekspozycji kredytowych.

Konsekwencją przekwalifikowania kredytobiorcy do niższej kategorii jest wymóg utworzenia rezerwy celowej na kapitał i/lub tzw. odpisu aktualizującego wartość ekspozycji kredytowej na zapadłe i niespłacone odsetki. Istotą rezerwy celowej oraz

odpisu aktualizującego jest wymóg zapobiegania przerzuceniu przez bank ryzyka na deponentów środków pieniężnych. W ten sposób całość ryzyka pozostaje po stronie banku i w efekcie zwiększonych kosztów banku. W Polsce system rezerw celowych jest obligatoryjny i polega na zastosowaniu uniwersalnego i jednolicie interpretowanego algorytmu klasyfikacji ekspozycji kredytowych (Wiatr, 2008). Tworzenie w koszty banku rezerw celowych i odpisów na należności zagrożone pochłania wcześniej wypracowane przychody i zmniejsza wypracowany wynik finansowy. Jednocześnie zmniejsza się również rentowność udzielonych przez bank kredytów ogółem. W praktyce może prowadzić to do niekorzystnych zjawisk polegających na próbie podwyższania rentowności obligacji kredytowej, poprzez angażowanie się w kredytowanie ryzykownych projektów lub inwestycji, co może powodować jeszcze większe kłopoty banku i jego udziałowców. W teorii i praktyce, im wyższe ryzyko kredytowe projektu tym bank oczekuje wyższego zysku jako rekompensaty za podjęte ryzyko. Często kończy się to tym, że ryzyko kredytowe materializuje się, a bank zamiast wyższego zysku ponosi kolejne straty. Na podstawie danych zawartych w tabeli 3 podjęto próbę oceny poziomu ryzyka kredytowego w bankach spółdzielczych w zależności od rodzaju kredytobiorcy.

Udział należności zagrożonych w obliżu kredytowym banków spółdzielczych na koniec 2018 r. wynosi 9%, co wartościowo stanowiło prawie 5,9 mld zł udzielonych kredytów, gdzie większość z nich to aktywa niedochodowe. W latach 2017–2018 średni poziom ryzyka kredytowego od podmiotów niefinansowych ogółem w bankach spółdzielczych, liczony jako stosunek zagrożonego obligacji kredytowej do obligacji kredytowej razem, wzrósł z poziomu 7,8% na koniec 2016 r. do poziomu 9,0% na koniec 2018 r. Przyrost poziomu ryzyka kredytowego ogółem o 1,2 p.p., zmiana pozornie niewielka, niemniej to prawie 780 mln zł udzielonych przez banki spółdzielcze kredytów, które nie zarabiają.

Straty banków spółdzielczych w latach 2017–2018 z tytułu ryzyka kredytowego na całym portfelu kredytowym podmiotów niefinansowych to:

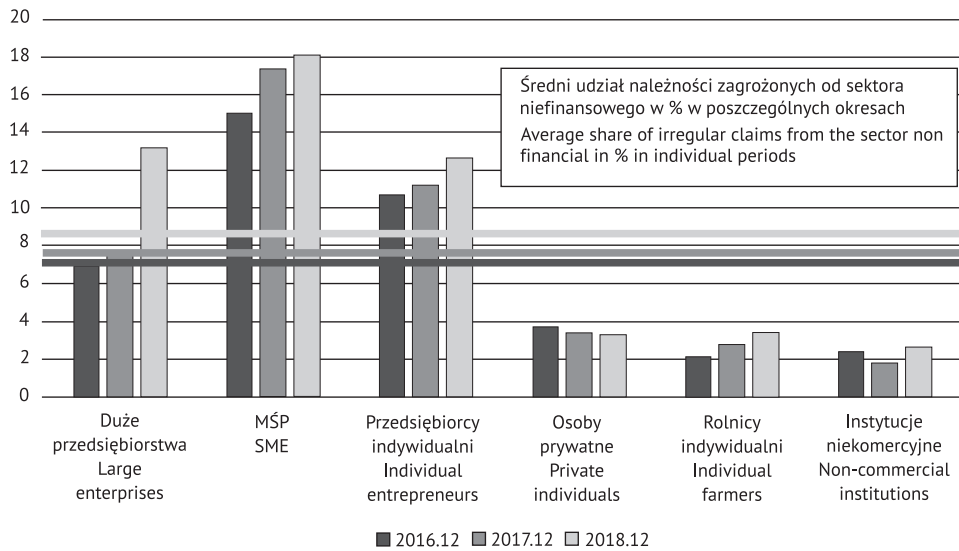
- spadek przychodów odsetkowych, przy założeniu średniego oprocentowania kredytów na poziomie około 5% w skali roku, wynosi około 61 mln zł;
- spadek przychodów z tytułu rozliczanych w czasie pobranych z góry prowizji od kredytów zagrożonych, średnio przyjęto 1% prowizji od udzielonego kredytu, to kwota około 7,8 mln zł;
- wzrost kosztów tworzenia rezerw celowych oraz odpisów aktualizacyjnych, przy średnim poziomie wskaźnika pokrycia kredytów zagrożonych rezerwami celowymi wynoszącym 30%, wynosi około 234 mln zł.

Z danych zawartych na rycinie 2 wynika, że poziom kredytów zagrożonych w bankach spółdzielczych w latach 2017–2018 rósł, w związku z tym skutki finansowe, czyli straty z tego tytułu będą w kolejnych latach coraz większe, nawet gdyby poziom ryzyka kredytowego nie ulegał istotnym zmianom. Wpływ na wzrost poziomu kredytów zagrożonych mają przede wszystkim kredyty udzielone MŚP oraz przedsiębiorcom indywidualnym. Wartości należności zagrożonych w obu przypadkach wyraźnie przekraczają średni udział należności zagrożonych w sektorze niefinansowym. W przypadku MŚP udział należności zagrożonych na koniec 2018 r. przekraczał 18% i wzrósł w okresie ostatnich trzech lat o 3,0 p.p. W przedsiębiorstwach indywidualnych poziom kredytów zagrożonych osiągnął wielkość prawie 13% i wzrósł w okresie badawczym o 2,0 p.p.

Tabela 3. Udział należności zagrożonych (%)
Table 3. Share of non-performing loans (%)

Czas (m-c/rok) Time (month//year)	Sektor niefinansowy - razem Non-financial sector - together	Duże przedsiębiorstwa Large enterprises	MŚP SMEs	Przedsiębiorcy indywidualni Individual entrepreneurs	Osoby prywatne Private individuals	Rolnicy indywidualni Individual farmers	Instytucje niekomercyjne Non- commercial institutions
XII / 2016	7,8	6,9	15,1	10,7	3,7	2,1	2,4
III / 2017	7,9	7,1	15,4	10,5	3,6	2,3	2,5
VI / 2017	7,8	7,1	15,6	10,2	3,5	2,3	2,4
IX / 2017	8,0	6,4	16,1	10,6	3,4	2,5	2,5
XII / 2017	8,5	7,7	17,4	11,2	3,4	2,8	1,8
III / 2018	8,6	7,8	17,3	11,5	3,4	3,0	1,9
VI / 2018	8,8	7,7	17,6	11,8	3,4	3,1	2,8
IX / 2018	8,8	10,6	17,6	12,2	3,4	3,2	3,0
XII / 2018	9,0	13,2	18,1	12,7	3,3	3,4	2,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UKNF
 Source: Author's study based on UKNF data

Ryc. 2. Udział należności zagrożonych według podmiotów oraz w porównaniu do udziału należności zagrożonych od sektora niefinansowego na koniec roku (%)

Fig. 2. Share of irregular claims by entities and compared to the share of claims non-performing loans from the non-financial sector at the end of the year (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UKNF

Source: Author's study based on UKNF data

Najmniejszy udział należności zagrożonych w analizowanym okresie banki spółdzielcze odnotowały w stosunku do kredytów udzielonych rolnikom indywidualnym oraz osobom prywatnym. Mimo okresowych problemów z obniżonym poziomem zdolności kredytowej gospodarstw rolniczych, wciąż jest to kredytobiorca na ogół godny zaufania i bezpieczny. Poziom kredytów zagrożonych w gospodarstwach rolniczych w latach 2017–2018 wzrósł z poziomu 2,1% do 3,4%, jednak są to wartości niższe niż średni udział należności zagrożonych w sektorze niefinansowym wynoszącym w bankach spółdzielczych około 9% na koniec 2018 r.

Wnioski

Dane statystyczne do badań były wyczerpujące, w związku z tym wyniki mogą być uogólniane na całą populację banków spółdzielczych w Polsce. Wskutek przeprowadzonych badań sformułowano następujące wnioski:

1. Z badań wynika, że w analizowanym okresie poziom kredytów zagrożonych, również dla rolnictwa miał tendencję rosnącą. W bankach spółdzielczych było to m.in. spowodowane zwiększeniem liczby oraz kwot kredytów w obszarach biznesowych MŚP oraz przedsiębiorstwach dużych. Obszary te w porównaniu do finansowania gospodarstw rolniczych są trudniejsze do oceny oraz bardziej niestabilne, a przez to

bardziej ryzykowne. W związku z tym do czasu dobrego opanowania oceny ryzyka kredytowego przedsiębiorstw przemysłowych i usługowych, banki spółdzielcze powinny skoncentrować się na tradycyjnej bankowości relacyjnej, w tym na kredytowaniu gospodarstw rolniczych i osób prywatnych. Analizowane dane wskazują, że gospodarstwa rolnicze generują najniższy poziom ryzyka, mimo i tak znacznego zadłużenia tych gospodarstw, co oznacza, że jest to wciąż dość bezpieczny obszar funkcjonowania banków spółdzielczych.

2. Uwzględniając dotychczasową działalność banków spółdzielczych, można zauważyć, że od wielu lat bazują one na pięciu kluczowych filarach, którymi są: bycie blisko klientów, wielowiekowa tradycja, polski kapitał, szeroki wachlarz usług i atrakcyjne warunki ich świadczenia, stosunkowo niskie ceny rozliczeń. Stała, wieloletnia obecność banków spółdzielczych na rynku i najdłuższa historia w polskiej bankowości są świadectwem ich konkurencyjności zarówno wobec banków komercyjnych, jak i spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych. Banki spółdzielcze powinny jednak wykorzystywać doświadczenie w poszukiwaniu pomysłów na zwiększenie konkurencyjności na rynku lokalnym, która może pozwolić im na dalszy rozwój, a tym samym może przyczynić się do pomyślności środowisk lokalnych, w których funkcjonują.
3. Banki spółdzielcze powinny twórczo zabiegać o utrzymanie swoich tradycyjnych klientów w lokalnym środowisku biznesowym, aby nie tylko ich utrzymać i przetrwać, lecz również prawidłowo i bezpiecznie funkcjonować na coraz bardziej konkurencyjnym rynku usług finansowych.

Bibliografia

- Bogucka, D. (2008). Z konkurencji do konsorcjum. *Gazeta Bankowa*, 25, 50–52.
- Kania, J., Bogusz, M. (2012). Wykorzystanie środków pomocowych Unii Europejskiej w rozwoju gospodarstw niskotowarowych w województwie małopolskim. *Roczniki Naukowe SERiA*, XIV(3), 151–155.
- Kata, R. (2003). *Rola banków spółdzielczych w finansowaniu rolnictwa regionu podkarpackiego*. Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.
- Kata, R. (2017). Efektywność ekonomiczno-finansowa banków spółdzielczych w warunkach niskich stóp procentowych. *RN SERiA*, XIX, 4.
- Kulawik, J. (2003). *Kredytowanie i finansowanie rolnictwa w przededniu integracji z Unią Europejską*, cz. I. *Bank i Kredyt*, 6, 29–42.
- Polski FADN – www.fadn.pl (wg stanu na 31 III 2019 r.).
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 16 grudnia 2008 roku w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 1 października 2010 roku w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków.
- Solarz, J. (2000). *Infrastruktura finansowa rozwoju społeczności lokalnych*. W: L. Pawłowicz (red.), *Możliwości kreowania lokalnych rynków finansowych przez samorządy terytorialne*. IBnGR Polska Regionów, 18.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. 1997 nr 140, poz. 939 z późniejszymi zmianami).

Ustawa o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (Dz.U. 2000 nr 119, poz. 1252 z późniejszymi zmianami).

Ustawa z dnia 29.09.1994 r. o rachunkowości. (Dz.U. 1994 nr 121, poz. 591 z późniejszymi zmianami).

Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, 2019: Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2018 r.

Wiatr, M. (2008). *Zarządzanie indywidualnym ryzykiem kredytowym. Elementy systemu*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH, 30.

Woś, A. (2004). *W poszukiwaniu modelu rozwoju polskiego rolnictwa*. Warszawa: IERiGŻ-PIB.

Wyszomirski, T. (1999). *Kalendarium polskiej spółdzielczości bankowej w latach 1861–1998*. Warszawa: BGŻ.

Żmija, J., Szafrąńska, M. (2005). Kredytowanie przedsiębiorstw na obszarach wiejskich na przykładzie regionu zamojskiego. *Roczniki Naukowe SERiA*, t. III, z. 4, Warszawa–Poznań.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 25.11.2019

Do cytowania – For citation:

Juszczak, S., Konieczny, R. (2019). Kredytowanie gospodarstw rolniczych przez banki spółdzielcze – zagrożenie czy bezpieczny obszar działania? [Crediting agricultural holdings – danger or a secure area of operation]. *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych – Problems of Small Agricultural Holdings*, 2, 5–17. doi: <http://dx.doi.org/10.15576/PDGR/2019.2.5>